

ПУТ У ПРИЧУ И ДА ЛИ ЈЕ „ЧОЈЕК ЧОЈЕКУ АЈДУК”

(Слободан Ковачевић: *Ајдучија*, Пале, Dis company, 2023, 146 стр.)

Слободан Ковачевић је културни, просвјетни и политички радник, подједнако посвећен сваком од ових послова. Таленат за писање открио је у зрелим годинама, па се то сублимирано искуство огледа у способности запажања карактеристичних детаља и умијећу одабирања оног што је најбитније за живо приказивање датог догађаја или карактера.

Још се нису слегли утисци од прве књиге *Е, мој соколе*, која је објављена тачно прије двије године, а Слободан Ковачевић нам већ нуди другу књигу под називом *Ајдучија*. Ријеч је о збирци од 20 приповиједака и краћих прича које почињу уводном причом *Слушкиња*, чија је радња смјештена у 18. вијек и говори о стварном хајдуку и дјевојци Марици. Остале приче везују се за савремено доба, а оно што их обједињује јесте „ајдучија” – у правом и пренесеном значењу те ријечи – одметништво од друштвених норми и закона, живот без моралних ограничења, али и вид борбе, као одговор на тешке животне услове. Мото цијеле збирке јесте: *Чојек је чојеку ајдук*, што значи да човјек може бити суров и груб према другом човјеку, али исто тако добар и племенит, са пријатељски испруженом руком. Тако је феномен „ајдучија” смјештен између разбојништва и слободе. Ту су приче о „буџетлијама са државних јасала”; о судбинама људи на ратом разграђеним просторима; о мржњи међу браћом, о увлакачима, цинкарошима, преливодима; људима ограниченог, малограђанског духа; ту су двије фабричке приче, затим приче о различитим занимањима људи. Иза приповијетке *Слушкиња* слиједе: *Шустер*; *Не бој се, Бојана*; *Краћивијек*; *Зашио су вране огнијеле сафун*; *Враћо се Вељко*; *Шпицер*; *Браћа по расијању*; *Увлакач*; *Робинзон*; *Хуманитарне шене*; *Официруша*; *Асџида*; *Кнежевина Јаворина*; *Трафикант*; *Њен шајша*; *Јушо на очевим цијелама*; *Шака чварака*; *Моја бивша граја*; *И понеси њруш*.

Иако неке од једноепизодичних прича подсјећају на анегдоту (*Краћивијек*; *Зашио су вране огнијеле сафун*), јер их одликује непосредност казивања, реалистичност и шалив тон, ипак се не могу поистовјетити са анегдотом јер се у њима истиче просторно-временски континуум и представља амбијент у којем је смјештена згода и шири контекст етичко-обичајних норми заједнице.

Јунаци ове збирке нису блиједи, плошни ликови, то су стварни људи са свим својим врлинама и манама. Њихови прототипови су грађани Пала, Сарајева, Романије и околине. Али, за разлику од претходне књиге *Е, мој соколе*, Ковачевић није благонаклон према њима, него сатиричном оштрицом критикује негативне појаве и мане појединаца, како би шибањем свега што не ваља у друштву подстакло суграђане да слиједи морални примјер својих предака, сачуван у поимању културе и васпитања наших мајки.

Савремена „ајдучија” у оном њеном негативном, суровом смислу отјеловљена је у лику Петка из приповијетке *Увлакач*. Петко већ у дјетињству испољава неке негативне особине – површност, мржњу и исмијавање других, склоност ситним подвалама и лажима.

Касније, он као улизика и увлакач уз директора фабрике прибира ситне користи за себе, ускоро постаје ратни профитер, а кад све пропадне преобраћа се у критизера бахатих и незајажљивих, што је и сам био.

Осуда обраћеника, превратника, дата је у приповијети *Официруша*, чији је главни лик сокољачка сеоска учитељица која од социјалистичке оријентације прелази на босанску, штитећи свој мјешовити брак.

Њена ја морала бити прва и посљедња у колективу, вјероватно и у стану. Све би, усред рата, окренула ка својим привилегованим потребама очувања мјешовитог брака, доказивања братства и јединства, самоуправног социјализма и отворене, готово безобразне критике свега српског, националног, духовног, традиционалног, а понајвише источно-православне културе. Посебно је имала аверзију и праву мржњу према српским славама и ћирилици (87).

Јунакиња приповијетке *Асиуга*, локална службеница у Општини и предсједница Синдиката, увјерена је да се свијет окреће око ње. Привидна сигурност, моћ иза које се скривала дуго и којој је посветила цио живот, нестаје у тренутку када је новоименовани предсједник напречац пензионисао, светећи се за неправду коју му је она починила док је био млади приправник у Општини.

Када је без испраћаја, наврат-нанос, отишла у пријевремену пензију, уз олакшање и опште ликовање цијелог општинског бирократског апарата, дуго је узалудно обијала полузатворене канцеларије различитих политичких странака, док се није привикла да јутарњу и поподневну кафу пије у Дому пензионера, гдје је најјефтиније, најзадимљеније и најтрачавије (97).

Локална моћница, самозвана шефица, која је одлучивала о судбинама бројних службеника, а имала завршену само основну школу, ни послје пензионисања не долази до спознаје о минорности свог постојања и промашености живљења, него и даље у причама помиње своју важну улогу у кадровској политици и Синдикату. Али, ипак то је само „сморна пензионерска прича”.

У збирци *Ајгучија*, поред поменутих, нижу се теме о мушко-женским односима (*Њен шајша*, *Слушкиња*, *Шустер*, *Вратио се Вељко*), затим ратне теме (*Шпицер*, *Официруша*, *Моја бивша драга*), али и теме о људској племенитости и доброту, која превазилази све животне потешкоће (*Хуманитарне шене*, *Не бој се*, *Бојана*).

Није случајно прича *И понеси љуш* остављена за крај. Када прочитамо завршну причу и склопимо корице књиге, сви се на тренутак сјетимо наших мајки и свјесних и несвјесних огрешења која смо починили према њима и истински се покајемо и осјетимо захвалност.

Чувам у срцу божићну љубав, уношење бадњака, орахе и љешнике у слами, парице из чеснице, петровданске лиле, чувам стари креденац, грebene, кафени ручни млин, чађави шиш, Твоју преслицу и шараљицу с воском за васкршња јаја у луковини офарбана... И да знаш, често те помињем у својим причама и све ондашње наше мајке вучице, мајке храбрости, које тада нису рађале ни његовале метиљаву и пекаву мушку дјецу, и које су, под старост, потпуно мирно прихватале докторске дијагнозе да нема лијека и да је то крај: „Боже само по реду...” (140).

Лаза Лазаревић је писао:

Боже мој, како су биле велике наше матере! Оне су имале праосновне чврсте просте принципе који су исписани у сваком буквару, а држале су их високо, с поуздањем и мало кокетним поносом, као витез свога доброга сокола.

Тако у лазаревићевском духу и Ковачевић завршава казивање о мајци.

Живахност свим причама, поред сјајно осмишљених животних судбина, даје колоквијални говор ликова, специфична лексика, дијалектизми, локализми, фразеологизми, пежоративи. Тако се чувају од заборава ријечи: убрдач, руво, гете, опутњак, кудјеља, нарамак, ступа, ћетен, рукатка, рубац, кефа. Језик Ковачевићевих приповиједака садржи у себи и модерност и културну традицију – религијску, историјску, поетичку, епску. Одликује се супротстављањем књижев-

ног и разговорног стила, све у сврху дочаравања аутентичности ликова и средине.

Повратак причи и причању и обнављање реалистичке традиције приповиједања, омогућава да књижевни текст буде и нека врста етичког документа о политичким, историјским и идеолошким превирањима и по томе је Слободан Ковачевић близак српској приповиједачкој традицији. Будући да приповијетка не може обухватити тоталитет друштва него хвата његове фрагменте, исјечке, Ковачевић проналази карактеристичне детаље у којим се друштвени аспекти кондензују и снажно дјелују на читаоце. Ову књигу написао је самосвјесан припадник српског народа, спреман да укаже на његове бројне врлине, али и заблуде и мане.

Пишући о људима обичних судбина и још обичнијих живота, Ковачевић у исто вријеме исписује приповијест о деценијама најчешће тешке историје и непремостиве међунационалне мржње на просторима Источне Босне. Иако рат није стварна тема у причама, он је присутан у позадини, обликује биографије, свакодневицу, поступке и психу људи. Он је оставио безакоње, нехуманост, непоштење, неправду, неразумијевање, лицемјерство, бесрамност, бескрупулозност, егоистичност и нецивилизованост.

Локална боја важно је средство у Ковачевићевој наративној књижевности. Њом се оживљава средина у којој се радња одиграва, али и личности, њихове нарави, менталитет. Локалној боји доприноси и говор средине којим се служе носиоци радње. Ипак многе Ковачевићеве приповијетке, превазилазе локалне оквире и добијају универзални карактер. Приповијетке из ове збирке постављају темеље за комплексније приповједне форме које би могле довести до романа.

Кажу да се величина једног дјела огледа у ситницама које су дирнуле душу читаоца, па се с правом може рећи да је Ковачевићева *Ајгучија* такво једно дјело.

Бранка Р. Брчкало
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
branka.brckalo@ff.ues.rs.ba